MONITOR

Na R. P. 1769.

Nro. LXX.

d. 2. Września.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Hor.

Mnie wielce Mći Panie MONITOR.

CZytaiąc Monitory Nro LVIII. y LIX. w ktorych W. M. Pan opisuiesz skutki nieszczęśliwe wynikaiące z uprzedzenia zdań na rozumie wschodzącym zasadzonych, zgadzałem się poty z iego rozumieniem, pokim nie uyrzał, że na samey tylko naganie uprzedzenia prze-

ſtałeś. Nie prę to, że przewrotne rozumienia prawdy mieyſce na umyśle człowieka zaſiadłſzy, przyſtępu mu do uznania by naygruntownieyſzych dowodow bronią; wſzakże nie przeto mowić można, aby zdania prawe y cnotliwe na rozumie czyim zaſzczepione, uprzedzenie tym chwalebnieyſze ſprawić nie miały, że ſię błędnym rozumieniom zaćmić y osłabić nie pozwolą. A tak (abym podobieńſtwa iaſnego użył) iako żołądek zdrowy ſokami przyzwoitemi zaſilony, potrawy do niego zanieſione na rozmaite wilgoci przegotowywaiąc, przy czerſtwych ſiłach ciało utrzymuie, gdy tym czaſem osłabiony zepſowanemi kwaſami, by naylepſzą ſtrawę w złe wilgoci obraca, tak rozum ludzki światłem czyſtym obdarzony, pierwiaſtkowemi prawdami wſparty, zdrowo ſądzi y rozſądza, gdy przeciwnie to światło zdrożnym rozumieniem osłabione y przyćmione, by nayiaśnieyſze dowody za błędy y ſamołowki poczyta.

Doro-

Dorozumiewałemci się w prawdzie, że W. M. Pan tym umysłem złe uprzedzenie na światło wystawiłeś, aby ci, ktorym straż y wychowanie młodzi iest zlecone, okropne skutki z niego pochodzące, postrzegłszy, iak naywiększey ostrożności w tym użyli, à te młode latorośli takowemi sokami nie napawali, ktoreby onę dzikiemi y towarzystwu ludzkiemu szkodliwemi czyniły; wszakże ponieważ powszechna bez uczynienia rożnicy uprzedzenia nagana, nie małoby szkody w umysłach mniey głęboko sądzących przynieść, owszem uprzedziéby wielu o samym uprzedzeniu mogła, iakoby każde z nich zdrożne było; umyśliłem słowy krotkiemi ukazać, że uprzedzenie y chwalebne y do uszczęśliwienia człowieka bądź w osobności, bądź w powszechności niemniey iest potrzebne, iako potrzebne są własne namiętności nasze. Mowić tego nie można, aby skłonność owa, ktorą człowiek w sobie do gniewu, chwały, smutku,

tku, radości y nienawiści czuie, zawſze była lub koniecznie zła, lub koniecznie dobra, to z wſzelką prawdą twierdzić wolno, że gdyby takowych bodźcow w ſobie nie doznawał, nakſztałt martwego poſągu, aniby ſię do czego ruſzyć, ani co chciałby począć. Podobnym ſpoſobem utrzymywać ſię tego nie godzi, aby uprzedzenie albo zawſze naganne, albo zawſze ſzacowne było, zatym zaś bez uchybienia prawdy obſtawać wolno, że bez uprzedzenia człowiekby owey chęci y gotowości do działania nie miał, iakiey do ſprawowania ſzczerego y pilnego potrzeba. Zkąd iuż wnoſzę, że iako z iednychże y tych ſamych namiętności, cnotliwe lub niecnotliwe poſtępki pochodzą, wedle tego, iako te ſkłonności bądź przez naukę y ćwiczenie, bądź przez obcowanie y uſiłowanie ku dobremu lub złemu obrocone będą, tak też y z uprzedzenia prawe lub nieprawe o rzeczach ſądzenie wypływa, podług tego, iako prawdziwe lub błędne mniemanie

manie

manie na umyśle czyim zasadzone będzie. Spoyrzmy, otò na dziecię, onę to czystą tablicę, na ktorey ieszcze wyraz ręki żadney nie postał, niech baczni rodzice dozorcy y nauczyciele na tym miękkim wosku miłość cnoty, ochydę występku, zacność poczciwości, obrzydzenie rozwiozłości wrażą, niech to co mowią przykładami iuż własnemi, iuż obcemi ztwierdzą, à pewnie uyrzemy, że z takowego wrażenia szczęśliwe owo uprzedzenie urośnie, ktore wszelakiey przewrotności y zdaniom swawolnym odpor daiąc, prawdę przy swey iasności, cnotę przy swey świetności zachowa. Niech ow młodzieniec dobre o naukach, ktore mu się zalecaią, wysokie o nauczycielu, ktorego mu za przewodnika w iakowey umiejętności daią, poweźmie rozumienie, to gdy się na umyśle iego dobrze zasadzi, do tym gorętszey go ku ćwiczeniu się w naukach ochoty, y do tym gotowszey ku nauczycielowi powolności zachęci. Azaż nie

tym

tym sposobem wszystkie się w pożyciu ludzkim przyiaźni koiarzą, przysługi wyrządzaią? czyliż nim się w nas wznieci owa skłonność chętliwa, owa przychylność życzliwa, iaką tym ukazuiemy, ktorych w liczbę przyiacioł naszych zapisać mamy wolą, nie poprzedza dobre o zacności, obyczayności, rzetelności y tym podobnych chwalebnych przymiotach rozumienie? pewnie, że gdybyśmy takowego o nich zdania nie mieli, prożnobyśmy nas samych do sprzyiania osobom ich naprawiali? czyli gdy komu podług obowiązku ludzkości wyświadczyć iaką uczynność myślemy, wprzod nas samych uprzedzić nie szukamy? przeświadczaiąc się, że to wspołobywatelowi naszemu świadczemy, krom tey, uczciwości y pociechy, iaką nam samym ta posługa nasza przynosi, y ku własnemu pożytkowi przez obrot wzaiemności w towarzystwie ludzkim nieuchronney zmierza, czyli nakoniec o własnym naszym zdrowiu radzić zechcemy, poki

tak o-

takowego o doſkonałości lekarza mniemania nie poweźmiemy, iakowe doſtateczne ieſt do tego, abyśmy ſię rękom iego powierzyli? à ieżeliż w tym co do pożytku y uczciwości oſobiſtey ściąga ſię, nie tylko chwalebne ale y potrzebne ieſt zdania uprzedzenie, iakąż daleko większą korzyść w uſzczęśliwieniu całego zgromadzenia narodu y kraiu z niego odnieſiemy? y ktożby chciał ludem iakim ſobie powierzonym rządzić, ktoby z ludu chciał rządowi podlegać, ktoby był coby noc y dzień około obmyślania ſpoſobow do utrzymania w kraiu obfitości rządu y karności chciał pracować, ktoby orężem wſpołobywatelow rozmaitemi ſpokoynemi zabawami zatrudnionych chciał bronić, ktoby za morze dla ſprowadzenia dla ziomkow ſwych rzeczy iuż do potrzeby, iuż do wygody należących, z niebeśpieczeńſtwem życia właſnego chciał ſię puścić, ktoby do owych podłych y lichych robot, bez ktorych iednak żadne towa-

rzy-

rzyſtwo obeyść ſię nie może, chciał ſię ſkłonić, gdyby z młodſzych lat wrażone á z wiekiem wzmagaiące ſię uprzedzenie, ſtawieniem iuż chwały, iuż korzyści, iuż powinności, bodźcow y pobudek do przedſiewzięcia ſpraw każdemu przyzwoitych nie dodawało? nie mniey na urzędzie poſtawiony iako y kupiec, niemniey rycerz iako y kmieć z tegoż ſamego żrzodła zachęcenie do ſpraw ſwych biorą; wſzyſcy powod maią z owego powſzechnego uprzedzenia, ktore oſadą ieſt y gruntem ſpołeczności y miłości obywatelſkiey, ktore zaś każdemu to wraża, że iako w ciele ludzkim lubo nie wſzyſtkie części iednąż y rownie zacną ſprawę maią, ale każda z nich tę odprawuie, ktora iey wyznaczona ieſt, przecież wſzyſtkie y te nawet, ktore nayliżſzemi ſię zatrudniaią, rownie z innemi do całości wszyſtkiego ciała dopomagaiąc ſwoią też właſną całość w tym beśpiecznieyſzym obrębie oſadzaią, tak y w towarzyſtwie ludzkim chociaż nie każdy obywatel rownie celną zabawą ieſt zaprzątniony, gdy iednak każdy to czyni, co do uszczęśliwienia oyczyzny iego ſłuży, chełpić ſię z tym y ſpodziewać ſię tego może, że w powſzechney ſzczęśliwości y iego ieſt zawarta.